

ธรรมเนียมใส่โกศมาแต่ไหน

นิพนธ์พระวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าชานันีนวัต

ธรรมเนียมที่เก็บศพขึ้นสูงไว้ในโกศแทนที่จะใส่หีบนั้น ยังไม่เห็นมีอธิบายในที่ใดว่ามีมาแต่เหตุไร แต่ครั้งไหน เพราะเป็นธรรมเนียมที่ปฏิบัติกันมาจนชินจนไม่ได้นึกว่ามีมูลประการใด แต่ถึงกระนั้นก็ดี เมื่อเรามองดูโกศประดิษฐานอยู่ทุกวัน ๆ เราก็ออกันก็อยากรู้ไม่ได้ว่า เหตุไรจึงต้องใช้ที่สำหรับใส่ศพชนิดตั้ง (คือให้ศพนั่ง ไม่ให้นอน) เช่นนี้ ถึงแม้เราไม่มีความรู้อะไร ก็อยากจะลองเดาค้าง พอเป็นทางชวนให้ท่านผู้รู้ริเริ่มสันนิษฐาน เหตุฉะนั้นจึงได้ลองบันทึกความไว้ดังต่อไปนี้

ในหนังสือ “ตำนานพระโกศและหีบศพบรรดาศักดิ์” ซึ่งสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาคำรงราชานุภาพ พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระสมมตอมรพันธุ์ สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ากรมพระนริศรานุวัดติวงศ์ ทรงพระนิพนธ์รวมกันนั้น มีความว่า โกศที่ใช้กันอยู่ในราชการมี ๑๔ อย่างคือ ๑ พระโกศทองใหญ่ ๒ พระโกศทองรองทรง นับเสมอพระโกศทองใหญ่ ๓ พระโกศทองเล็ก ๔ พระโกศทองน้อย ๕ พระโกศกุดั่นใหญ่ ๖ พระโกศกุดั่นน้อย ๗ พระโกศมณฑปใหญ่ ๘ พระโกศมณฑปน้อย ๙ พระโกศไม้สิบสอง ๑๐ พระโกศพระองค์เจ้า เกิมเรียกว่าโกศลังกา ๑๑ โกศราชินีกุล ๑๒ โกศ

เกราะ ๑๓ โกศแปดเหลี่ยม ๑๔ โกศโต คำนานพระโกศเหล่านี้ มีปรากฏในพระราชพงศาวดารข้างต้องทรงสนับนฐานเอาเองบ้าง พอวินิจฉัยได้ความว่าใน ๑๔ อย่างนี้ โกศแปดเหลี่ยมและโกศโตแก่กว่าทุกอย่าง ทรงสนับนฐานว่ามีมาแต่ครั้งรัชกาลพระเจ้ากรุงธนบุรี แต่ผู้ทรงพระนิพนธ์ทรงจำกัต้องเรื่องไว้เพียงบรรยายประวัติของโกศเท่าที่ใส่อยู่ในราชการ หาได้เลยไปถึงขนบธรรมเนียมที่ใส่ศพในโกศไม่เรื่องจึงยดคืออยู่เพียงเท่านั้น

ที่หมายของบันทึกละบับนั้นคือจะพยายามแนะนำทางที่จะพิเคราะห์หัดต่อไปว่า เรามีเหตุผลอย่างไรจึงเอาศพขึ้นสูงใส่โกศ ไทยเราคิดขึ้นมาเองหรือได้ธรรมเนียมมาแต่ไหน ฯลฯ การพิจารณาในชั้นต้นขอตั้งปัญหาหลังก่อนว่าไทยเราคิดเองหรือได้ธรรมเนียมมาแต่ไหน บรรดานานาประเทศเท่าที่รู้จักกันอยู่ไม่ปรากฏว่าในเวลาใด ๆ ได้ใช้ประเพณีในแห่งใดนอกจากประเทศกัมพูชา แต่ราชประเพณีในกรุงกัมพูชาในสมัยหลัง ๆ นี้จะมีมูลไปจากราชประเพณีไทยเสียมาก จึงน่าจะเชื่อว่าจะไม่ใช่ไทยเป็นผู้ไปได้อาธรรมเนียมมาจากกัมพูชา หากกัมพูชาได้ไปจากไทย ที่จริงได้เคยทราวย่อยเหมือนกันว่าในประเทศญุ่นเขาใช้หีบตั้งใส่ศพคนจนฝัง เพื่อจะอุทิศในสุสาน แต่ประเพณีนี้เป็นผลตรงกันข้ามกับของไทย คือใช้สำหรับศพคนชั้นต่ำมีใช้คนชั้นสูงและถึงอย่างไรก็ดีประเพณีญุ่นหาใครจะได้ปรากฏว่าให้ผลมาถึงราชประเพณีไทยไม่ ฉะนั้นน่าจะตั้งข้อสงสัยถึงญุ่นนั้นออกได้อีก ในประเทศจีนก็เคยเห็นภาพเอาศพนั่งในดอง แต่เขาเพิ่งเล็งให้แปลไปทางศาสนา

มากกว่ายศ ก็เมื่อเช่นนั้นวิชาใส่ศพนในโกศมิใช่เป็นราชประเพณีที่ไทย
คึกคักขึ้นเองหรือ ในข้อนี้ควรสอบสวนต่อไปโดยวิชาปฏิโลม คือตรวจ
หลักฐานทางประวัติศาสตร์ย้อนหลังขึ้นไป

ตามพระนิพนธ์เจ้านายสามพระองค์ที่อ้างมาแล้วนั้น โกศที่ใช้ก็
อยู่ทุกวันนี้ไม่มีเกินขึ้นไปกว่ารัชกาลพระเจ้ากรุงธนบุรี แปลว่าได้ความ
ถอยหลังขึ้นไปเพียง (พูดกันอย่างง่าย ๆ ว่า) สัก ๑๗๐ ปีกว่า ๆ แต่
ถ้าจะว่า ถึงธรรมเนียมที่ใช้โกศแล้ว ในพระราชพงศาวดารกรุงศรี-
อยุธยา (ฉบับพระราชหัตถเลขา) กล่าวว่าสมเด็จพระเอกาทศรถไปรบ
ให้บรรจุนพระบรมศพสมเด็จพระนเรศวรเป็นเจ้าในพระมหากษัตริยา
(พ.ศ. ๒๑๔๘ ตามคัมภีร์ราชสอยใหม่ในประชุมพงศาวดารเล่ม ๕)
และไม่พบกล่าวถึงในที่ใดอีก จนถึงตอนพระนารายณ์สวรรคตซึ่งกล่าว
ว่าเชิญพระศพลงบรรจุในพระบรมโกศ (พ.ศ. ๒๒๓๑ ตามคัมภีร์ราช
สอยใหม่) ต่อจากนั้นมายังมีกล่าวถึงอีกเรื่อง ๆ จนกระทั่งออกพระ
นามพระเจ้าแผ่นดินพระองค์หนึ่ง (พ.ศ. ๒๒๗๕-๒๓๐๑ ตามคัมภีร์ราช
สอยใหม่) ว่า พระเจ้าอยู่หัวในพระบรมโกศ ทั้งนี้ คำว่ามหากษัตริยา
(มหา+กษัตริ+อาชา) แปลว่าโกศหรืออะไรแน่ข้าพเจ้าไม่ทราบ ได้
แต่เพียงสงสัยว่าจะเป็นโกศ อนึ่งพึงสังเกตคำว่าอาชาไว้ เพราะจะ
ไต่ยกขึ้นกล่าวต่อไปข้างหน้า

• คราวนี้จะขอขยับไปพิจารณาคำว่าโกศโดยนิรุกติญาเสียก่อน คำ
เดิมเป็นภาษาสันสกฤต แปลว่าเครื่องห่อหุ้มหรือครอบ นักปราชญ์

ฝรั่งเศษเดิมได้ทุ่มเถียงกันมา มากกว่าศัพท์โกศ แปลว่าอะไรแน่ในศิลาจารึก บางคนว่าแปลว่าเทวาลัยที่ประดิษฐานคิ่วลิ่งค์ บางคนแนะว่าคิ่วลิ่งค์เอง บางคนแปลว่าปรารงค์ ในสมัยมยุรประเทศ สมัยพาดกัที่แต่งตั้งำนานเรียกว่า หรรษจริต (พ.ศ. ๑๑๘๘) ซึ่งเป็นพระราชประวัติพระเจ้าหรรษแห่งกานูบากุชนคร ในสมัยเดียวกันนั้นกล่าวถึงมุขโกศ โดยอธิบายว่า คำว่ามุขโกศนี้มีกรอบที่มหัน้า (มุข) ซึ่งใช้ครอบลิ่งค์ (คือที่เราเรียกกันว่าคิ่วลิ่งค์)

ในสมัยที่ประเทศจัมปาศรีของพวกจามรุ่งเรือง ก็ปรากฏว่าใช้โกศเป็นกรอบประคองลิ่งค์เหมือนกัน ฉะนั้นในการที่จะกล่าวต่อไปถึงวิธีใช้โกศของพวกจามนี้ จึงควรอธิบายแทรกด้วยเรื่องลิ่งค์ก่อน

ในอินเดียเมื่อพุทธศาสนาทรุดโทรมลงแล้ว ศาสนาฮินดูได้เจริญงอกงามขึ้นแทนที่ หลักของศาสนาฮินดูคือการนับถือพระเป็นเจ้าทั้งสาม กล่าวคือ พระพรหมผู้เลี้ยงโลก พระศิวะหรืออิศวรผู้สร้างสรรพสิ่งอันมีชีวิต พระวิษณุหรือนารายณ์ผู้ทำลาย พวกที่ถือศาสนาบางพวกนิยมถือพระศิวะเป็นใหญ่ บางพวกนิยมถือพระวิษณุเป็นใหญ่ จำพวกแรกนิยมยกย่องลิ่งค์อันเป็นเครื่องหมายแห่งมหาศรัคักคานภาพที่จะสร้าง และบูชาคิ่วลิ่งค์กว่าบูชาขันยัตถ์ทั้งปวง ฝ่ายพวกชาวอินเดียที่อพยพมาตั้งบ้านเรือนในประเทศจัมปาศรีและเป็นครูบาอาจารย์ของชาวพื้นเมืองนี้ เป็นพวกแรกคือฝ่ายพระศิวะ จึงพาเอาลิ่งค์ที่ยกย่องคิ่วลิ่งค์นี้เข้ามาทะเลมาด้วย แต่ยังมีชาวเสรีมความยกย่องขันยัตถ์ โดยสมณศ

เอาองค์เครื่องหมายพระคิระนี้เองขึ้นเป็นพระเป็นเจ้า ทำนองว่าพระคิระแสตงพระองค์เป็นคิระลึงค์ จึงเกิดสร้างคิวลึงค์ขนานนามถวาย ฉะเพาะองค์ ๆ เสียด้วย ทำนองคล้าย ๆ กันกับที่ไทยเราสร้างพระพุทธรูปแล้วขนานพระนามถวาย ว่าพระพุทธชินราช พระพุทธชินสีห์ เป็นต้น ต่างกันแต่ไทยเรามีหลักว่าพระพุทธรูปนั้นเป็นเพียงวัตถุเครื่องเตือนใจให้ระลึกพุทธานิคุณ ฝ่ายเขาดูว่าพระผู้เป็นเจ้ามาประทับสิงอยู่ในคิวลึงค์นั้น เมื่อใดอธิบายแทรกเรื่องการนับถือบูชาคิวลึงค์แล้วขอขมอภัยเข้าหาเรื่องเดิมต่อไป

ศิลาจารึกที่เมืองมิสอนในประเทศจัมปาศักดิ์กล่าวถึงโกศมิ่งตังต่อไปนี้
 ราชที่ ๑ (พ.ศ. ๑๖๒๓)^๑

โกศทองคำ ประดับมณีขนาดใหญ่อันวิจิตรแวววาวยิ่ง ส่องแสงสว่างยิ่งกว่าพระทินกร กระทำให้มีแสงสว่างทั้งกลางคืนกลางวันด้วยวิศิษณ์แห่งแก้วมณีเหล่านั้น โกศนี้ประดับด้วยมณีรัตนทั้งสี่กวน เป็นของซึ่งพระเจ้าหริวรมนทรงพระราชอภิศถวายแก่พระศรีเวศานภเทศวรผู้เป็นเจ้า (คือคิวลึงค์ที่ทรงสถาปนาชน)

จำเนียรกาลมา ไต่ทรงสร้างโกศทองอันงามวิจิตรยิ่งกว่าสุบรรพินทร ประดับด้วยแก้วมณีทั้งสี่มข พระองค์ผู้ทรงพระคุณอันประเสริฐ และมีพระบิณญาถึง ไต่ยกโกศนี้ถวายแก่พระศรีเวศานลึงค์ ซึ่งไปรคให้สร้างขึ้นเมื่อปี ๑๐๐๒ ศก (บรมหาคักราชซึ่งตรงกับ พ.ศ. ๑๖๒๓)

๑ แปลจาก Finot; Notes d' Epigraphie XI BEFEO, IV p. 937-8 inscription XII B)

รายที่ ๒ (พ.ศ. ๑๖๓๑) แปลจากหนังสือเล่มเดียวกัน จารึก
หมายเลขที่ ๑๖๖ หน้า ๕๕๐)

พระบาทศรีชยอินทรวรมเทพ ทรงตระหนักในพระหฤทัยว่า พระ
กัทรศวรเจ้าเป็นใหญ่เหนือสรรพสิ่งทั้งปวงที่ปรากฏในโลกนี้ จึงโปรด
ให้สร้างโกศของหกหน้า (ษณมุข) ประดับด้วยนาคภุชฌและพลอยสี
ฝังบนยอดแห่งศิขรมภูฏ (เหนือโกศนั้น) อนึ่งอรุรุวโกศนั้นแล้วไป
ด้วยทองอร่าม แล้วโปรดให้ทำอาหารใต้ โกศประดับด้วยรัตนมณี
หน้าทั้ง ๖ ของโกศนั้น (แต่ละด้านเรียงขึ้นไปเป็นห้วง) ในด้านที่แปร
สู่ทิศบูรพานั้น ยอดแห่งเคียรนาคราชฝังทับทิม ด้านอีสานและทรคฝั่ง
นิลในลูกตานาคราช ด้านใต้ฝังทับทิมบนยอดเคียรนาคราช ด้านประจิม
ฝังบุษราคัมบนเคียรนาคราช ด้านอุดรฝังอัฐตรัตน โกศของนี้หนัก
๓๑๔ ดิลกกับ ๘ ทรม ยอดหกเหลี่ยมกับเคียรนาคราช และอาหารซึ่ง
หงายรับโกศนั้นหนัก ๑๓๖ ดิล รวมทั้งสิ้นเป็นน้ำหนัก ๔๕๐ ดิล ๘ ทรม
คก ๑๐๑๐ (คือ พ.ศ. ๑๖๓๑)

รายที่ ๓ (พ.ศ. ๑๗๕๗) แปลจากหนังสือเล่มเดียวกัน จารึก
หมายเลขที่ ๒๓

พระราชอาพระองค์นี้ (ปรเมศวรวรมนุที่ ๒) ทรงมีสมบัติห้าคือ
พระเมตตาสัมบัติ พระเกียรติสัมบัติ พระคุณสัมบัติ พระรูปสัมบัติ
พระวิริยสัมบัติ ฉะนั้นเพื่อจะให้สัมบัติทั้งห้าปรากฏพร้อมกัน จึงได้
ทรงสร้างครอบ (โกศ) ขึ้นไว้ถวายพระมเหศวรเจ้าเป็นห้าด้านดังนี้

โกศนี้เครื่องประดับเป็นทอง ๒๓๒ ชิ้น เป็นมณีนีค่า ๘๒ ชิ้น
เป็นไข่มุกต์ ๖๗ ชิ้น เป็นเงิน ๒๐๐ ชิ้น

สิ่งเกิดตามที่ปรากฏในศิลาจารึก ๓ แผ่นข้างบนนี้ จะได้ความ
ว่าโกศนั้นใช้เป็นครอบสำหรับศิวิลิงค์ไม่ต้องสงสัย ครอบนี้ทำด้วย
ทองหรือโลหะอันมีค่า ประดับด้วยแก้วมณีและลวดลายอันวิจิตร ทำ
เป็น ๖ ด้าน (ไทยเราเห็นจะต้องใช้จำนวนว่า ๖ เหลี่ยม) ก็มี ๕ ด้าน
ก็มี ๔ ด้านก็มี ไม่สู้จำกัดในเรื่องจำนวน ปรากฏความในจารึก
อื่นๆต่อไปอีกว่า ครอบสวมศิวิลิงค์นี้แบ่งเป็นสามส่วน ส่วนล่างที่สุดที่
ไทยเราเรียกว่าฐานนั้น ในจารึกภาษาสันสกฤตของงามเรียกว่าอาหาร
แปลว่าที่รับหรือที่รอง ส่วนกลางคือตัวโกศ เรียกว่า อูรุกโกศ
แปลว่าครอบตั้ง ส่วนบนที่เราทำเป็นฝานั้น เรียกว่า นาคบุษณ แปลว่า
เครื่องประดับเป็นรูปนาค บางโกศทำคอบนเป็นหัวนาค บางทีก็
หลายหัวหันหน้าๆละด้านก็มี บางที่ทำอาหารเป็นรูปตัวนาคขดก็มี เข้า
ใจว่าทำนองอาสนะพระนาคปรกฉะนั้น อนึ่งได้ขอให้สังเกตคำว่าอาหาร
แล้วแต่ต้น บัดนี้จะไขความว่าน่าสังเกตด้วยเหตุไร ในจารึกนี้ใช้
อาหารสำหรับฐานโกศ ในพระราชพงศาวดาร (เขียนสมัยต้นกรุง
รัตนโกสินทร) ใช้อาหารสำหรับอะไรอย่างหนึ่งซึ่งเป็นที่ขรรพพระบรมศพ
สมเด็จพระนเรศวร ในปัจจุบันนี้ มีคำว่าพระจิตกาธาร แต่ไม่ได้แปลว่า
โกศหรือส่วนใดส่วนหนึ่งของโกศกลับไปแปลว่ากองฟัน ข้างทานุกรม
แปลลงเขียนเสียว่าจิตกาธารด้วย ที่จริงการที่เราใช้ว่าจิตกาธารนั้นหาก
จะแปลก็ได้ความโดยไม่ต้องเอาไปแปลลงเป็นจิตกาธาร คือแปลว่า

อาคารที่ทรงซึ่งเป็นกองพัน (จิกก) แต่ทั้งนี้ย่อมเป็นการแปลความหมายของที่ทรงในชั้นเดิมไป คือแทนที่อาคารจะหมายความว่าส่วนล่างหรือฐานของโกศ คำนี้ก็กลายเป็นกองพันอันเป็นที่ทรงใต้ส่วนล่างของโกศนั้นลงไปอีกชั้นหนึ่ง ยังได้ความต่อไปอีกที่ว่าโกศในโบราณนั้น ถอดได้เป็นชั้นๆ จึงได้ปรากฏในจารึกต่างๆ ว่า บ้านนั้นหนักเท่านั้นๆ วิถีประกอบโกศก็ควรคล้ายๆ โกศของเราซึ่งถอดออกได้เป็นชั้นๆ เหมือนกัน แม้ล่องในของเราก็อาจจะจำลองมาจากของเดิมที่อยู่ข้างในโกศก็ได้

ฉะนั้นจะเห็นได้ว่า เรามีเกณฑ์น้อยนักที่จะยกขึ้นพิจารณาได้ในทางประวัติศาสตร์ แต่เราอาจจะมีทางสันนิษฐานประการใดบ้างหรือไม่ เพียงเวลานี้เรามี

๑. หลักฐานว่าพวกจามไตใช้เครื่องครอบคิวงค์อันมีค่า เพราะนับถือคิวงค์ของคพระอิศวร (หรือคิเว) ประมาณเวลาลงมาได้เพียงในราวพุทธศตวรรษที่ ๑๘ ซึ่งเราเรียกว่าโกศ

๒. หลักฐานว่าไทยใช้โกศเป็นเครื่องบรรจุพระบรมศพเท่าที่ได้พบแล้ว มีตั้งแต่พุทธศตวรรษที่ ๒๒ เป็นต้นมา

ปัญหาจึงมีว่า หลักฐานทั้งสองนี้จะมีทางโยงต่อกันหรือไม่

เราขอมือข้อย่าว่า วิวัฒธรรมอย่างเดียวกันกับของจามไตนี้ได้มาปรากฏในกัมพูชาในเวลาต่อมา ตามศิลาจารึกเขมรกล่าวไว้

๑ จากเรื่อง Groslier: Recherches sur les Cambodgiens หน้า ๑๒๓

๒ ถ้าจะดูรายละเอียดให้พลิกหนังสือชื่อ Notes d' Epigraphie Indochinoise ของ Finot หน้า ๑๒๔ พิมพ์เมื่อ ค.ศ. ๑๙๑๖

พระเจ้าชยวรมันที่ ๒ ข้ามมาจากชวาเมื่อ พ.ศ. ๑๓๕๕ ได้ทรงเป็นผู้
 ริเริ่มยกย่องศิวิลิสต์เป็นพระเทวราช กล่าวคือถือว่าอำนาจอธิปไตย
 ของพระราชานัน เป็นอันหนึ่งอันเดียวกันกับมเหศวรคักตานภาพของ
 พระอิศวรเป็นเจ้า อันพึงสำแดงให้ปรากฏแก่ตามนุษย์รูปศิวิลิสต์
 ด้วยเหตุฉะนั้น เมื่อพระเจ้าแผ่นดินเสด็จสวรรคตจึงมีราชประเพณีที่ยก
 ย่องพระองค์ขึ้นสู่ฐานะแห่งพระเป็นเจ้า ดังจะได้เห็นจากวิธีขนาน
 พระนามถวายพระบรมศพว่า พระบรมวิษณุโลก พระบรมศิวโลก ฯลฯ
 ข้าพเจ้าจึงสันนิษฐานว่าเมื่อพระบรมศพมีฐานะเสมอกับพระเป็นเจ้า
 ไปได้แล้ว คนครึ่งนั้นก็อาจเห็นว่าครอบสำหรับพระเป็นเจ้าก็น่าจะใช้ครอบ
 หรือบรรจุพระบรมศพได้ดั่งกัน ไทยเราก็คงได้ธรรมเนียมใช้ โกวศทรง
 พระบรมศพพระเจ้าแผ่นดินมาด้วยประการฉะนี้ ส่วนการที่เอาโกศมา
 ใช้สำหรับชั้นต่ำ ๆ กว่าพระเจ้าแผ่นดินลงมานั้นก็ไม่ใช่ของแปลก
 ประหลาดอันใด เพียงเปรียบเทียบก็เรื่องแสดงพระยศอันทุกที่จะเห็น
 ได้ว่า มีอาการผันแปรลงมาโดยลำดับกาลได้ทั้งนั้น คำราชาศัพท์เป็น
 ต้นที่เห็นได้ว่าเดิมเป็นของสำหรับพระเจ้าแผ่นดินแล้วก็ลดลงมาทุกที
 เช่น คำว่าข้าพระพุทธเจ้า ภายในชั่วอายุคน ๆ เดียวก็ดูเหมือนค่อย ๆ
 ลดชั้นลงมาจากที่ จนยืตนแม่คนเช่นข้าพเจ้าก็ถูกคนบางคนพูดด้วยโดย
 เรียกตัวเองว่าข้าพระพุทธเจ้า หากคอยห้ามกันอยู่จึงมิใคร่แพร่หลายนัก
 ความที่เอามาปนตกข้างตนน เป็นขอเท็จจริง และเพราะเหตุที่
 อชากจะชักชวนท่านผู้รู้ ให้สอยสวนและวินิจฉัย จึงได้ทำหมายเหตุอย่าง
 หลักฐานที่มาเพื่อจะได้ค้นต่อได้โดยสะดวก ข้อสันนิษฐานของข้าพเจ้า

เองมามีอยู่เฉพาะข้างท่านเท่านั้น แต่จะผิดถูกเพียงไรข้าพเจ้าไม่อาช
 ยนย่น ที่สันนิษฐานอย่างนี้ก็เพื่อจะแนะทางสำหรับท่านผู้รู้จะได้สะดวก
 ตาและซื่อชาติต่อไป

ยังมีหลักฐาน ประกอบอีกอย่างหนึ่ง ซึ่งท่านเจ้าพระยาธรรมมา
 นิกรณานิบตีแนะขึ้น ทำให้ข้าพเจ้ามั่นใจยิ่งขึ้นว่า โลกที่เราใช้บรรพ
 ศพนี้นี้จะได้มาจากโลกที่โบราณใช้ครอบคิ้วลึงค์หรือองค์พระอิศวรเป็น
 เจ้า หลักฐานประกอบที่ว่านี้เป็นดังนี้ ที่สำหรับประดิษฐ์ฐานโลกเวลา
 เมื่อนั้น เราเรียกกันว่าเมรุ จึงอยู่เวลานั้นเมรุใช้สำหรับตั้งทั้งโลกทั้งหีบ
 แต่ที่น่ากว่าในชั้นเดิมคงจะใช้แต่สำหรับโลก แล้วก็ค่อย ๆ ลดชั้น
 ลงมาโดยลำดับ (ตามเคย) คำว่าเมรุนั้นใช้ในโลก คือภษาที่ใน
 โบราณสมมติกันว่าเป็นที่ประทับเทวดามีพระอิศวรเป็นต้น จึงน่าคิดว่า
 เมื่อเอาโลกมาใช้ใส่ศพและโลกก็คือครอบของคิ้วลึงค์หรือพระอิศวร
 ที่สำหรับตั้งโลกก็ต้องเป็นภษาเมรุที่ประทับของท่าน เหตุฉะนั้นจึง
 นิยมกันว่าเมรุต้องสูงต้องชันด้วยบันได (ยิ่งมากขึ้นก็ยิ่งเป็นเกียรติสูง)
 จึงเห็นว่าเป็นหลักฐานอันยืนยันชัดอีกอย่างหนึ่งว่า โลกใส่ศพของเรา
 จะมาแต่โลกครอบพระคิ้วลึงค์นั่นเอง

ยังมีเบญจาทีก่ออย่างหนึ่งสำหรับรองโลกในเวลายังไม่ออกเมรุ
 เบญจานี้สันเต็จกรมพระยาตำรางไตโคยทรงทักว่ารูปเหมือนกันกับฐาน
 แห่งเทวาลัยขอมจักรงทันอกกำแพงนครธม เทวาลัยนั้นก็เป็นของ
 พระอิศวรเป็นเจ้าอีกเหมือนกัน